

ISTORIA MOLDOVEI ÎN CRONICILE ȚĂRII ROMÂNEȘTI

PETRU DEMETRU POPESCU

Cu câțva timp în urmă am abordat un subiect legat de lumea istorică și deopotrivă literară a cronicilor.¹ Principalul scop era de a demonstra sau numai a sublinia evoluția unitară a celor două mari provincii românești, Muntenia și Moldova pe linia structurilor economice și sociale, a instituțiilor și factorului de cultură și civilizație. Ne-au preocupat și aspectele demografice, mentalul și habitatul cotidian, legăturile existente între românii de pe ambele versante ale Carpaților. În același cadru de continuitate se înscrie și prezentul material.

Asemănările n-au exclus particularitățile, specificul, o anumită demarcație regională munteană față de cea moldoveană, deopotrivă românești.

DETERMINĂRI SPECIFICE ÎN CRONICILE MUNTENE

Cele două coordonate utilizate de teoria istorică, spațiul și timpul, permit o primă nuanțare a creației muntene. Referitor la spațiu, intră în discuție nu atât așezarea² Țărilor Române una față de alta ci, mai ales, conjuncturile politice și evenimentele determinate de existența Imperiilor absolutiste ce le înconjurau. Dacă Muntenia și Moldova, a căror relație cronicărească ne străduim să o stabilim, prezintă cele mai multe aspecte de unitate, se pot observa însă și anumite determinări destul de pronunțate. De pildă, deși în evul mediu Imperiul otoman caută să se infiltreze în Țările Române sub diferite forme și modalități, Muntenia este în coasta imperiului și deci mai de timpuriu direct amenințată de expansiunea otomană. În timp ce Moldova cunoaște cerbicia așezării lângă cnezatul moscovit și apoi Imperiul rus și regatul Poloniei. Transilvania se află într-o situație similară însă față de expansiunea timpurie a regatului feudal maghiar care mai târziu amenință și Muntenia ca și Moldova, după cum de expansiunea otomană sunt mai târziu amenințate Transilvania și Banatul. Astfel de considerații implică pe lângă spațiu și factorul timp. La sfârșitul evului mediu (sec. XVII-XVIII), Muntenia și Moldova cunosc "secolul fanariot", Transilvania ca și provinciile românești adiacente (Banat, Crișana, Maramureș, Bucovina) dominația imperială habsburgică și infiltrațiile maghiare. Iar la 1859 se unesc sub Al. Ioan Cuza doar Muntenia și Moldova, iar actul lui Mihai din 1600 este reeditat abia în condițiile începutului de veac XX.

Factorul timp ne conduce însă la o subliniere esențială: deși întemeierea statului Țara Românească (1330) a premers celei a Moldovei (1359 sau 1363-1365³), cronicile muntene s-au întocmit mai târziu decât cele moldovene⁴. Putem observa în cronicile muntene de la început influența celor din Moldova, iar "descălecatul" este copiat după ele. Iar legenda lui Negru Vodă seamănă întrucâtva cu cea a lui Dragoș Vodă⁵.

Merită atenție și varietatea tematică și maniera de tratare a istoriei Moldovei în cronicile muntene, față de modul cum le văd cronicarii moldoveni înșiși și ele pot fi urmărite atât la problemele generale ale spațiului românesc, cât și la particularități. Deoarece ne-am propus să urmărim istoria Moldovei în cronicile muntene, cea mai utilă ca bază de documentare este "Istoriile Țării Românești" a lui Radu Popescu, despre care N. Cartoianu nota: "Compilația lui Radu Popescu, cunoscută sub numele de "Istoriile domnilor Țării Românești", începând tot de la descălecare, are un orizont de privire mai larg decât al lui Stoica Ludescu. Factura cronicii lui Radu Popescu este mult mai complexă, căci el tratează istoria Țării Românești sincronice cu a țărilor învecinate: Moldova, Ardealul, Turcia, Rusia" (*Istoria literaturii române vechi*, vol. III, 1945, p. 243-244).

"REFLECTAREA" ISTORIEI MOLDOVEI ÎN TEXTELE MUNTENE

Procesul de "reflectare" pornește de la câteva dimensiuni certe: a) Este epoca de vârf a evului mediu românesc. În acest cadru istoric se prezintă evoluția mării boierimi autohtone pusă în fața penetrației elementului grecesc⁶. Aceasta explică deopotrivă și criza politică a boierimii, cât și înmărtirea ei în partide rivale; b) pe același plan, cronicile redau ideile politice ale vremii, rolul mării boierimi în stat, relațiile ei de prietenie sau rivalitate cu instituția domniei⁷; c) strâns legat de primele două dimensiuni însă este regimul dominației otomane⁸; d) acțiunile de unitate legate de domnii ca cea a lui Mihai Viteazul, domn la un moment dat al tuturor românilor, încercări de unitate dinastică (Alexandru Coconul - Radu Vodă), dualități ale puterii (Alexandru și Iliș), dar și multe neînțelegeri legate de nesfârșitele lupte pentru domnie; e) Diverse: viață de familie, războaie, tradiții, obiceiuri.

Din cele două cronici partizane care merg paralel și prezintă unele asemănări (dar mai ales din cronică lui Radu Popescu) se desprind diverse evenimente și întâmplări. Ele decurg din cele cinci direcții principale stabilite de noi mai sus și pot fi privite cronologic. Cronicarul manifestă multă grijă pentru cronologie și privirea sinoptică a evenimentelor petrecute în întreg spațiul românesc stabilind interferențele necesare, dar cu maniera, optica și mai ales convingerile (obiectivitatea) sale: simpatii sau idiosincrasii. Dacă am extrage din cronică doar materialul referitor la istoria Moldovei, am putea realiza o microcronică a istoriei Moldovei de la descălecăt până la 1728.

De la început ne reține atenția o pitorească narare privind pe primul descălecător al Moldovei: "Întru vremile acestui domn (este vorba despre domnul muntean Nicolae Alexandru Basarab, n.ns.), după trei ani ai domniei lui, lt. 6867 (deși al treilea an al domniei lui N.A.B. este 1355 și nu 1359, n.ns.) au venit Dragoș Vodă de la Maramureș în Țara Moldovei, de au descălecăt Țara Moldovei, care unii zic că iaste den păstori, alții că den nește vânători, ce avea o coteică (cățelușă, n.ns.) aume Molda, și gonind un bour s-au fost înecat coteica într-o apă și după numele Moldei au numit apa: Moldova și după apă au numit pre moldoveni. Ci, cum să veade istoria (ce iar de la dânsii o am luat, cu Molda coteica, cu Moldova apa, cu moldovenii), numele lor din căine se trage: den Molda, moldoveni. Și pentru că au omorât pe bour, au luat domnii semnul pecetii lor, de fac cap de bour". (R P, p. 12).

În continuaare este dată și o cronologie a urmașilor lui Dragoș: "Acest Dragoș Vodă au domnit doi ani și murind, în urma lui s-au pus fiu-său, Sas Vodă, care au domnit 4 ani și murind s-au pus fii-său Lațco-Vodă și domnind 8 ani, au murit, și s-au pus în locul lui Bogdan Vodă, lt. 6881" (ibidem)⁹

Despre domnia lui Bogdan Întemeietorul și a urmașilor imediați cronica nu vorbește. Nici despre marea domnie a lui Alexandru cel Bun. Din răstimpul celor 25 de ani care despart moartea lui Alexandru cel Bun de suirea pe tron a lui Ștefan cel Mare (1432-1457) ea ne oferă în schimb informații bogate. "În mijlocul acestor vremi, a domniei lui Vlădislav Vodă (Vlaicu Vodă, domnul Munteniei, n.ns.), murind Alixandru Vodă, domnul Moldovei, i-au rămas doi feciori: Iliș, mai mare, care ținea muiare pă sora crăiesii¹⁰ lui Vlădislav craiul leșesc și Ștefan cel mai mic, carii, având ceartă pentru domnie, cu ajutoriul leașilor au apucat domniea, iar Ștefan au fugit la Țara Rumânească și cerând ajutoriu de la domn (Alexandru Aldea, n.ns.) s-au dus de au scos pă frate-său din scaun. Iliș vodă iar nu să lăsa, ci iar venia și, până de 5 ori fără noroc, s-au întors în Țara Leșească, decii, nici craiul nu vrea să-l mai lase, că i-au dat o cetate și hrană pentru voea lui Ștefan Vodă, că-i scrisese" (idem, p., 19). Urmează relatarea cea mai însemnată care a avut urmări deosebite în istoria Moldovei: "Iar pă urmă au venit la pace frații amândoi și și-au împărțit țara: Ștefan Vodă au luat țara dă jos, cu Chilia, Cetatea Albă și altele; Iliș Vodă au luat țara dă sus, cu Hotinul, Suceava și altele" (ibidem). Această faptă era păgubitoare pentru Moldova și anihila în bună parte înțeleapta politică a lui Alexandru cel Bun, iar ca fenomen era opus politicii de unitate între români, în fața valurilor crescânde ale expansiunilor străine. Și măcar dacă ar fi fost pace! Dar cronica glăsuiește în continuare: "Ci nu multă vreme au fost împăcați, că Ștefan Vodă a mers fără veaste asupra frățini-său Iliș, pre care prinzându-l viu, l-au orbit și au rămas Ștefan Vodă singur la domnie, nu multă vreme" (ibidem, p. 19-20).

Și seria luptelor continuă fiind menționate în luptele pentru domnie toate dramele și răzburările.¹¹ Cronica ajunge astfel la domnia lui Ștefan cel Mare¹². Iată cum descrie Radu Popescu luarea domniei, fapt care doar ne aduce aminte de nararea lui Grigore Ureche: "Însă după dânsul (este vorba de Petru Aron, n.ns.) s-au pus domn Ștefan Vodă cel Bun, feciorul lui Bogdan Vodă, carele au venit cu ajutoriul Radului vodă den Țara Rumânească (sic!) și bătându-se cu ajutorul lui Pătru vodă Aron în 2 rânduri, la Doljăști, pă Siret și la Orbic și bătându-l dă amândouă rândurile, în cea după urmă au prins pă Pătru vodă și i-au tăiat capul¹³. Și au rămas Ștefan Vodă la domnie" (idem, p. 21).

Iată și maniera diferită de creionare a portretului lui Ștefan cel Mare față de portretul "clasic" realizat de Grigore Ureche: "Carele era om viteaz și multe războaie au făcut cu turcii, cu ungurii, cu leașii, cu tătarii, cu muntenii. Nici cum nu să așeza și, norocul slujindu-i, pre mai mulți biruia. Era om nemulțămitor binelui ce au avut de la cineva, precum au făcut și cu Radu vodă, domnul muntenesc, că cu ajutoriul lui au luat scaunul Moldovei¹⁴, iar pă urmă au ridicat război și asupra lui și fără veaste viind, i-au căutat Radului vodă a fugi la turci, iar Ștefan vodă au luat pe Doamna sa și pe fiică-sa Voichița, pre care o au luat lui doamnă" (ibidem).

Urmărim în continuare întâmplări din cele mai felurite. Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, cere în mai multe rânduri regelui Poloniei mâna surorii sale Elisafeta. Dară fata și mama ei nu vor, deoarece auziseră că Bogdan este grozav (în sensul crud, rău, n.ns.) și orb de un ochi. De aceea Bogdan intră cu oastea în

Polonia ajungând până la Liov, făcând mare pradă și pagubă. Regele trimite pe Camanetchi de au prădat Moldova jumătate. Iar regele Ungariei i-a împăcat (idem, p. 27). În timpul lui Neagoe Basarab au prădat tătarii Polonia până la Viena și feciorul hanului a pătruns în Moldova, pe care a prădat-o rău. Iar Bogdan cel Orb a trimis oameni de-ai săi în frunte cu un hatman.¹⁵ (idem, p. 35) Este relatată și lupta lui Bogdan cel Orb cu un pretendent Trifăilă care venea din Țara Ungurească și se pretindea fecior de domn. În bătălia de la Vaslui, Trifăilă pierde războiul și capul (ibidem). Bine tratate concomitent sunt domniile lui Neagoe Basarab și Bogdan cel Orb. În acest cadru, cronicarul aluneacă și spre factura unor semne cerești neobișnuite, pentru a explica moartea lui Bogdan: "În zilele lui Neagoe Vodă și a lui Bogdan vodă den Moldova, s-au arătat un semn mare și minunat spre ceriu, chip de om și în câțeva vreme au stătut și au perit. Așijderea s-au făcut mare cutremur tot într-acea lună ce s-au făcut semnul acela spre cer și Bogdan vodă den Moldova au murit¹⁶, It. 7025..." (ibidem). Ștefan cel Tânăr (Ștefăniță) este destul de bine reprezentat în cronică în timpul lui Neagoe Basarab, relatarea luptei cu tătarii, conflictul lui Ștefăniță cu Luca Arbore, apoi conflictele cu Radu de la Afumați (idem, p. 37). Bogat reprezentate sunt cele două domnii ale lui Petru Rareș, antecedentele luării domniei, dar și originea lui domnească, arătându-se "că Petru Măjarul de la Hârlău iaste fecior lui Ștefan vodă, care iaste făcut den muera unui târgoveț din Hârlău, ce l-au chemat Rareș..." (idem, p. 42), întâmplări cu Petru Rareș și Ștefan Lăcustă, luptele conduse de Petru Rareș, legăturile cu voievozii Munteniei și Transilvaniei, sfârșitul lui Petru Rareș (idem, p. 42-52). Foarte bine redată în cronică sunt pasajele referitoare la domnia și personalitatea lui Alexandru Lăpușeanu, ridicarea lui Despot vodă, apariția lui Tomșa hatmanul (idem, p. 54-59) ; la fel, faptele lui Ioan Vodă cel Viteaz, fiul lui Alexandru Lăpușeanu, și ale fratelui său Nicoară Potcoavă¹⁷ (idem, p. 60-63) .

Domnia lui Mihai Viteazul este tratată destul de veridic și cuprinsă în întreaga ei complexitate : activitatea de luptător antiotoman și de domn muntenesc, lupta pentru unire (Transilvania și Băthoreștii, Basta și Rudolf al II-lea), ca și Moldova și Movileștii (idem , p. 69-80). Deosebit de cronicile Moldovei și celele transilvănene, cronica muntenească folosită de noi dă altă culoare sfârșitului dramatic al lui Mihai și totodată mai altfel este prezentată personalitatea sa. După victoria de la Șomliu (Gorăslău) faima lui Mihai a revenit și Basta se temea că va pierde Transilvania. De aceea "au trimis într-o dimineață nește nemți de l-au omorât sub cort, la Turda, neștiind el nimic și nefiindu-i oștile lângă dânsul — că le trimisease la Făgăraș să scoată pe domnă-sa și pe coconi, carii îi închisese Ciachi Iștfan, până a umlat Mihai Vodă la Beciu (numele medieval al Vienei, n.ns.). Ci doar acest sfârșit au dat Mihaiu Vodă, cu înșelăciune l-au omorât; care au supus în domnia lui pe turci, pe moldveni, pe unguri, de-i avea ca pe niște măgari pe toți" (idem, p. 80)

Cronica lui Radu Popescu ași găsește încununarea în înfățișarea complexă și sinoptică, ce imprimă o profundă analiză operei, a domniilor lui Matei Basarab și Vasile Lupu, Șerban Cantacuzino, Constantin Brâncoveanu și Dimitrie Cantemir (unde luptele dintre partidele boierești muntene și moldovene sunt prezente la tot pasul) și în sfârșit domnia lui Nicolae Mavrocordat (fiul Exaporitului) ce, domnind alternativ în Muntenia și Moldova, apare ca reformator dar și într-un anumit sens, un clarvăzător al drumului românilor spre epoca modernă. Momentele citate acum sunt cuprinse în a doua parte a cronicii, care cu siguranță aparține lui Radu Popescu.

CONCLUZIE: Cronicile muntene, cronicile partizane, cu tot subiectivismul lor, nu sunt lipsite și de bunul simț al obiectivității. În ele se pot citi, în maniere diferite decât în cronicile Moldovei, istoria politică, economică, socială, de cultură, biruințe românești, obținute de munteni, moldoveni, transilvăneni laolaltă. Și dacă (dar istoria nu folosește dubitative) n-ar fi existat luptele fratricide pentru tron și pentru interese partizane, cu siguranță că și marile idelauri împlinite de cei mai bravi și destoinici voievozi s-ar fi înfăptuit mai devreme, spre binele colectivității românești. Ca și cronicile Moldovei în care am citit faptele petrecute în Muntenia, cronicile Munteniei în care deslușim întâmplările din Moldova sunt însă și rămân autentice și valoroase documente istorice.

NOTE

1 POPESCU PETRU DEMETRU, *Istoria Țării Românești în cronicile Moldovei*, "Studii și Articole de Istorie" (SAI), LXIII (serie nouă), Buc., 1997, p. 117-124.

2 Muntenia și Moldova, ca de altfel și Transilvania, ca pământuri românești, erau vecine, frații putând să-și asculte bătăile inimii, ceea ce pe plan istoric se exprimă prin permanente și multilaterale relații economice, politice și de cultură, stabilite mai cu seamă prin trecătorile munților.

3 În cronicile vechi, data întemeierii Moldovei este anul 1359. Cum știm că adevăratul întemeietor este Bogdan, ar trebui să socotim că acțiunea lui Bogdan se desfășoară în 1359. Dar ultimile cercetări demonstrează că la 1359 poate fi vorba doar de acțiunea lui Dragoș, deoarece la acea dată Bogdan era încă în Maramureș. Intrând în conflict cu regele Ungariei, căruia nu voia să-i recunoască suzeranitatea, Bogdan descălecă în Moldova pe la 1363. În anul următor statul era întemeiat. Ca dovadă că nu putuse să-l învingă pe "răzvrătit", regele Ungariei recunoaște prin diploma din 2 II 1365 independența statului Moldova (vezi Ștefan Sorin Gorovei, *Mușatinii*, Buc., 1976, p. 22-26).

4 Întemeierea statelor românești este prefatăă atât în cronicile moldovene, cât și în cele muntene de tradiția "descălecatului". Cât privește Țara Românească, tradiția populară, este transmisă din gură-n gură, sub forma legendei lui Negru Vodă. La un moment dat însă legenda este consemnată în scris și este modificată, renunțându-se la elementele neverosimile, și i se dă un stil istoric. Se crează tradiția cultă care își are izvorul în primele cronici ale Țării Românești, întocmite în secolul XVII. Sunt cronici partizane, aparținând celor două grupări boierești aflate în rivalitate: Cantacuzinii și Bălenii. De aceea și cele două cronici sunt diferite atât prin concepție, cât și prin tendințele ce le exprimă. Este vorba despre *Istoria Țării românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini* sau *Letopiseșul cantacuzinesc* atribuit lui Stoica Ludescu, ce era omul de casă al Cantacuzinilor, care începe cu "descălecatul" lui Radu Negru din Făgăraș și merge în unele variante până la 2 ianuarie 1690., iar în alte variante până spre sărșitul domniei lui Șerban Cantacuzino (1688); a doua cronică, *Istoriile domnilor Țării Rumânești*, care pornește tot de la "descălecatul" lui Radu Negru și merge până la 1728) (al zecelea an din a doua domnie a lui Nicolae Mavrocordat), este atribuită în parte lui Constantin Căpitanul Filipescu (până la 1688) sau unui autor încă neidentificat, iar cea mai importantă parte este atribuită lui Radu Popescu — de la luarea domniei de către C. Brâncoveanu (29 oct. 1688) până la sfârșitul domniei și vieții (august 1714) și chiar până la începutul domniei lui Ion Mavrocordat (1716). Despre interpolările cronicilor, în special a lui Radu Popescu, au adus contribuții substanțiale în special N. Iorga, C. Giurescu, Constantin Grecescu, P.P. Panaitescu (vezi amplu Constantin Grecescu, *introducere la Istoriile domnilor Țării Românești*, p. LI-CVI.

5 Numele de Radu Negru este o împreunare artificială a legendarului Negru Vodă cu personalul real Radu I (1377 - 1385). În timp ce descălecătorii Moldovei sunt reali (Dragoș, Bogdan), în Muntenia "descălecatul" este inventat.

6 Privind pe domniicare s-au succedat în scaun după Radu Șerban (Radu Mihnea, Alexandru Iliăș, Gavriil Movilă., Alexandru Coconul, Leon Tomșa), facem două sublinieri: fiind credincioși Porții, practicând o fiscalitate excesivă, n-au fost populari și au stârnit nemulțumiri din partea boierilor țării; în timpul lor s-a manifestat pătrunderea grecilor în țară, iar domnii amintiți au favorizat-o. În timpul lui Leon Tomșa acest proces a crescut simțitor, elementele grecești acaparând tot mai mult principalele dregătorii ale Țării Românești și având tendința dominației politice.

7 Lupta dintre boierimea autohtonă (națională) și străini (greci) n-a fost o rivalitate între două neamuri de limbi diferite, ci o luptă a privilegiatilor din țară împotriva celor care, venind din afară, încercau să le răpească situațiile moștenite. "De aceea numeroși greci, intrați mai demult în rândurile boierimii, devin apărătorii privilegiilor ei, împotriva celor nou veniți" (*ist. Rom.*, vol III, p. 158). De aici legături familiale între unii boieri greci și boierimea munteană. Cel mai reprezentativ Constantin Cantacuzino, este postelnic în timpul domniei lui Matei Basarab. În schimb, RP prezintă domnia lui Brâncoveanu ca falimentară în rezultatele ei, sub motivul de a fi agravat criza regimului boieresc, nereprezentând interesele întregii boierimi, ci ale unui grup restrâns. Prin expresiile (care sunt valabile și pentru situațiile similare din Moldova, cu grupările Cantemireștilor, Costineștilor și Rusetestilor) "domnul și boierii" cronicarul înțelege alianța dintre domni și micul grup boieresc pe care se sprijinea, iar prin "domnul și țara" este evidențiată contopirea de interese a autorității centrale cu boierimea și celelalte stări privilegiate. În cazul domniei lui Brâncoveanu, cronicarul Bălenilor socotește că domnia nu e țara, ci uneori contrară intereselor țării: "Constantin vodă nu avea bucurie de pacea ce se făcuse între împărați pentru căci când era oștire (adică în război, n.ns.) turcii și nemții, nu gândea turcii de niscareva mazilie să facă, ci tot gândul lor era spre oștire". (idem, p. 198). Se face distincție și între binele casei lui Brâncoveanu și al țării: "...și cu aceasta (exploatarea fiscală, n.ns.) și-au dobândit domnia și binele casei lui, iar pe săraca țară o au îngreuiat..." (idem, p. 200).

Evoluția acestor stări de lucruri apare în domnia lui N. Mavrocordat, când domnia se identifică cu "țara" și boierimea se identifică cu "țara", atât în probleme de politică internă: "...Să-l așeze în scaun și de va veni țara să se închine și să arate supunere împărăției bine..." (idem, p. 237), cât și externă: "... și-au scris cum că țara nu s-au hainit ci iaste supusă la toate poruncile împărăției" (idem, p. 238). Iar boierii sunt împărțiți în "buni" și "răi". Cei răi sunt aceia care se dovedesc incapabili să se încadreze în sistemul de guvernare al noului regim boieresc și încalcă legea.

8 Instaurat în a doua jumătate a sec. al XVI-lea, regimul economic și politic al dominației otomane a evoluat în forme tot mai accentuate, culminând cu penetrația grecilor veniți din Imperiul otoman și apoi instaurarea domniilor fanariote. Cât privește marea boierime, chiar înainte de instaurarea regimului dominației otomane, este descrisă în prima parte a "Istoriilor" ca având convingerea că menținerea regimului boieresc depinde de dependența față de Poarta otomană, iar domnii acceptau o asemenea poziție. Astfel încât "Neagoe vodă den Țara Rumânească și Bogdan vodă den Moldova, au legat haraciul la turci, de vreamă ce au cunoscut că într-alt chip nu să vor odihni, fiind împărat turcesc Selim" (idem, p. 35). În sec. XVII-XVIII, a doua parte a cronicii, poziția boierimii naționale și a partidelor boierești față de domnul în scaun evoluează în funcție de penetrația greacă și accentuarea regimului otoman.

9 Radu Popescu greșește stabilind lista cronologică a primilor voievozi ai Moldovei la următoarele date: după Sas vodă a domnit Balce (Baliță) și nu Lațcu, ce nu a fost fiul lui Sas, ci al lui Bogdan I întemeietorul. În felul acesta și anii domniilor sunt eronați.

10 Este vorba despre Marica Oligmandovici, sora soției lui Vladislav Jagello, regele Poloniei.

11 Iată relatarea cronicii: După ce Ștefan îl orbește pe Iliș, fiul lui Iliș, pe nume Roman, ridică pe mulți boieri împotriva unchiului său, îl prinde pe Ștefan și-i taie capul, rămânând domn. Vărul lui Roman, Petru, feciorul lui Ștefan, fuge de frică la Iancu de Hunedoara (voievodul Transilvaniei și guvernatorul Ungariei), care îi dă oști cu care îl gonește pe Roman vodă. Acesta fuge în Polonia la regele Cazimir, cu care se înrudea dinspre mamă, ca să-și reia domnia. Dar Petru reușește să-l otrăvească. Cazimir, care venea în fruntea unor oști puternice ca să-l reînscăuneze pe favoritul său, auzind de otrăvirea acestuia, s-a întors acasă de la Liov. Petru a devenit domn. După el a urmat Alexandru Iliș și apoi fiul său Bogdan (al II-lea, n.n.s.). Urmează relatarea cronicii cu privire la uciderea lui Bogdan de către fratele său Petru Aron, care l-a surprins la o nuntă, ce se ținea la satul Reuseni de lângă Suceava (idem, p. 19-21).

12 Cronica lui Radu Popescu se ocupă prea puțin de domnia celui mai mare domnitor român medieval. Lucrul apare firesc, deoarece pe prim plan este istoria Munteniei. Dar și domnia contemporanului său muntean Vlad Țepeș este redată pe scurt, deși reprezintă o strălucită pagină a luptei pentru neatrănare și centralizarea statului, întărirea autorității domnitorului. Domnia lui Ștefan cuprinde în cronică încercările de a avea domn prieten în Muntenia (Laiotă, Radu cel Frumos, Tepeș, Vlad Călugărul), înfrângerile otomane pe teritoriul Moldovei, luptele lui Ștefan pentru Chilia și Cetatea Albă, relatarea bătăliei din Codrii Cosminului cu Ioan Albert, regele Poloniei. Și moartea lui Ștefan cel Mare este lapidar consemnată: "Și multe războaie au avut acest Ștefan vodă, fiind țara cu sabia în 47 de ani, și ca un om au murit; și s-au pus în locul lui fie-său, Bogdan vodă cel Orb" (idem, p. 26).

13 Informația lui Radu Popescu privind prinderea lui Petru Aron după bătălia de la Orbic și tăierea capului acestuia este inexactă. Abia la câțiva ani de la luarea domniei, Ștefan a reușit să scape de unchiul său, care fugise întâi în Polonia, apoi în cetățile Transilvaniei, și constituia un permanent pericol. Ștefan ticluiește o scrisoare ca fiind din partea boierilor ce-l rechemau în țară, pentru a le fi din nou domn. Petru Aron dă crezare scrisorii, se întoarce în Moldova, Ștefan îl prinde și poruncește să i se taie capul răzbunând în felul acesta pe părintele său.

14 Și în textul portretului se strecoară o inexactitate, voită sau nu. Dar contradicția e evidentă. Ștefan a luat domnia cu ajutorul lui Vlad Țepeș, și nu al lui Radu cel Frumos. Dar în felul în care se exprimă cronicarul, "nemulțămitor binelui", Ștefan apare drept nerecunoscător față de Radu cel Frumos, căruia nu-i datora nimic.

15 Cronicarul folosește termeni militari întâlniți în terminologia militară la poloni și cazaci. Hatmanul este un mare comandant militar, în Moldova unul din cei dintâi boieri în divan, marele spătar, însărcinat de domn cu conducerea întregii oștiri. El mai poate fi echivalat și cu gradul de general.

16 O explicație ar putea fi aceasta: chipul de om profilat pe cer este Bogdan, care apoi piere ca imagine și din viață, mergând în împărăția cerurilor; iar cutremurul semnifică pierderea tronului, odată cu viața.

17 Domnia lui Nicoară Potcoavă și mai ales originea lui (reflectată de Sadoveanu în literatură) pe plan istoric au pluit în incertitudine. Cronica spune însă: "iată că se ivi în Țara Căzăcească un Ivan Potcoavă (așa l-au poreclit pentru căci frângiea potcoavele) care să făcea pre sine fecior dă domn și fratele lui Ion Vodă și între cazaci umbla cu multe amăgituri, rugându-se ca să-l aducă la domnie..." (idem, p. 35)

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

BRĂTIANU Gh. I., *Tradiția istorică despre întemeierea statelor românești*, Ed. îngrijită, studiu introductiv și note de Valeriu Râpeanu, Edit. Eminescu, Buc., 1980, p. 119-186; BIANU ION, CARACAȘ R., *Catalogul manuscrisurilor românești*, II, Buc., 1913, p. 143-144; CANTACUZINO CONSTANTIN STOLNICU'L, *Istoria Țării Rumânești. Cronicari munteni. I*, Ediție îngrijită de Mihail Gregorian, prefață și tabel cronologic de Dan Horia Mazilu, Editura Minerva, Buc., 1984; CARTOJAN N., *Istoria literaturii române vechi*, vol. III, 1945, p. 243-245; CHIARO DEL, *Istoria delle moderne rivoluzioni della Vallachia*, Buc., 1911 (ed. N. Iorga), p. 119; DENSUȘIANU ARON, *Istoria limbei și literaturii române*, Ed. a II-a, Iași, p. 224-225; ERBICEANU C., *Material pentru istoria Țării Românești de când au descălecat pravoslavnicii creștini aici în țară*, în "Biserica ortodoxă română" (BOR), XV, p. 883-901; GIURESCU CONSTANTIN *Contribuții la studiul cronicelor muntene*, Buc., 1906, p. 8-9; 25-35; 76-95; GRECEANU RADU, *Cronicari munteni*, 3, Ediție îngrijită de Mihail Gregorian, Edit. Minerva, Buc., 1984; GRECESCU CONSTANTIN, SIMONESCU DAN, *Istoria Țării Românești (1290 - 1690)*, *Letopisețul cantacuzinesc*, ediție critică îngrijită de..., Buc., 1960, p. 1-3; GOROVEI ȘTEFAN SORIN, *Îndreptări cronologice la istoria Moldovei din veacul al XIV-lea în Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie A.D. Xenopol*, Iași, X, 1973, p. 112-120; IDEM, *Dragoș și Bogdan*, Edit. Militară, Buc., 1973, p. 98-100; 119-120; 122; IDEM, *Mușatinii*, Buc., 1976, p. 25-26; IORGA N., *Istoria literaturii românești*, Buc., 1925, vol. I, p. 358 - 363; PANAITESCU P.P., *Introducere în istoria culturii românești*, Buc., 1969, p. 300; POPESCU PETRU DEMETRU, *Basarabii*, Edit. Albatros, Buc., 1989; POPESCU RADU, *Istoriile domnilor Țării Românești*, Introducere și ediție critică întocmite de Constantin Grecescu, Edit. Acad. Rom., Buc., 1963, p. LXXXIV - LXXXIX, 19-299; PUȘCARIU SEXTIL, *Istoria literaturii române, Epoca veche*, Sibiu, 1930, p. 146-149, 237.